

«Η σύγκρουση με το νόμο ως έμπρακτη κριτική του δικαίου και το συναίσθημα ενοχής...»*

Όταν το αντικειμενικό “σύστημα των δεοντολογικών κανόνων” έχει γίνει *ε σ ω τ ε ρ ι κ ό ς Νόμος των ατόμων*, χωρίς το κύρος του να τίθεται υπό αμφισβήτηση, τότε έχουμε σύνδρομο “*συναίσθημα ενοχής*” και παράλληλα τάσεις υπερνίκησης του (παραγωγή διαστρεβλωμένων εκδοχών του πραγματικού που ο Φρόνυτ ονομάζει “εκλογικεύσεις”).

Η επαναστατική Πράξη, που, σαν “παράνομη” πράξη, αποβλέπει στην καταστροφή των υπαρχόντων κοινωνικών δομών και την δημιουργία νέων τρόπων συμβίωσης, είναι η πιο ριζική έμπρακτη κριτική του Δικαίου και της κοινωνίας. Για την κυρίαρχη αστική τάξη η καταστροφή του δεδομένου τύπου κοινωνικών δομών είναι αδύνατη ‘ το μοντέλο του καπιταλισμού ανυπέβλητο ‘ η κατάργηση της ίδιας της κυριαρχίας αδιανόητη ‘ το σχήμα “διατάσσων - εκτελών” αιώνιο ‘ το μέλλον “αιώνια ανακύκλωση”, εναλλαγή κυριάρχων και η εξέλιξη του κόσμου πλέον στο όριο της - μια ιστορική ακινησία. Μια τέτοια “φιλοσοφία της ιστορίας” αναφέρει ο **Μ. Λαμπρίδης** έχει και την αντίστοιχη “ηθική”: η σύγκρουση με την “ιστορική αναγκαιότητα” είναι ανοησία, η πάλη για την απελευθέρωση του ανθρώπινου δυναμικού δονκιχωτισμός... Η αστική άποψη δεν δέχεται ότι η επαναστατική Πράξη ενσαρκώνει πράγματι *αρχές ξένες και εχθρικές προς τον καπιταλισμό*, ότι δημιουργεί πρωτότυπες μορφές οργάνωσης και ζωής - *τρόπους ελευθερίας*. Ο ενοχος είναι μια *ηθική προσωπικότητα*, και η *ε ν ο χ ή* μια *ηθική στάση*, που έχει το νόημα κριτικής του Δικαίου και της κοινωνίας γενικά. Η μή συμμόρφωση προς το σύστημα των κανόνων που επιτάσσουν αυταρχικά ορισμένον τύπου συμπεριφορά, αποτελεί α μ φ ι σ β ή τ η σ η της ορθότητας του συστήματος αυτού, αλλά μπορεί να θεωρηθεί *κ ρ ι τ ι κ ή* ;

Η κλοπή που διαπράττει ένας φ τ ω χ ό ς είναι *ε ξ α ν τ ι κ ε ι μ έ ν ο υ* κριτική του καθεστώτος. Από μόνη της, άσχετα προς την υποκειμενική πεποίθηση του δράστη για τον δίκαιο ή μή χαρακτήρα του Δικαίου, σαν παράβαση δηλώνει ότι η διαρρύθμιση των σχέσεων δεν είναι πρόσφορη ‘ η επιβίωση δεν εξασφαλίζεται παρά με ρ ή γ μ α στο Δίκαιο. Όμως για να αποφανθούμε εάν η παράβαση του νόμου είναι έμπρακτη *κ ρ ι τ α ι κ ή* του καθεστώτος, *η θ ι κ ή* *πράξη*, θα πρέπει να εξετάσουμε αφ' ενός τον βαθμό σ υ μ μ ε τ ο χ ή ς του Ε γ ώ στη πράξη, και αφ' ετέρου το *ε ί δ ο ς* των *α ξ ι ώ ν*, *ε ν ονόματι* των οποίων γίνεται η προσβολή, τις πεποιθήσεις, τις εκτιμήσεις, την “ιδεολογία”, τους τελικούς στόχους του δράστη. Χρειάζεται δηλαδή διερεύνηση της *π ρ ο σ ω π ι κ ό τ η τ α ς* του παραβάτη, των ειδών των παράνομων πράξεων και των *ψυχικών διαδικασιών* που καθιστούν δυνατή την τέλεσή τους.

Έτσι, για παράδειγμα, *δ ε ν* αποτελούν έμπρακτη κριτική της κοινωνίας τα εγκλήματα: νοητικά καθυστερημένων ή μανιακών (ανύπαρκτη συμμετοχή του Εγώ στην πράξη), ατόμων με μή ανεπτυγμένο Υπερ-Εγώ (άμεση πραγματοποίηση παρορμήσεων χωρίς αναστολή εκ των έδων), τα αδικήματα εξ αμελείας, τα παρορμητικά ή τα προσδιορισμένα από νεύρωση, καθώς και αυτά από προϋπάρχον συναίσθημα ενοχής. Για να είναι η σύγκρουση με το νόμο αληθινά έμπρακτη κριτική της κοινωνίας θα πρέπει να γίνεται *ε ν σ υ ν ε ί δ η τ α* και ως *σ υ ν έ π ε ι α* ενός λίγο ή πολύ *α ν τ ι μ α χ ο υ* *συστήματος αξιών*. Για τον “*κ ο ι ν ω ν ι κ ό* *ε π α ν α σ τ ά τ η*”, το Δίκαιο, οι βασικοί κοινωνικοί θεσμοί, η αυταρχική ρύθμιση της κοινωνικής ζωής, η εξαναγκαστική καθυπόταξη της κοινωνικής συμπεριφοράς των ανθρώπων σε καθορισμένους τύπους, είναι προς το συμφέρον κυρίως της οικονομικά ισχυρής, της εκμεταλλεύτριας τάξης. Το Δίκαιο εκφράζει την κυρίαρχη βούληση αυτής της τάξης και είναι *αξεχώριστο* από την ταξική εκμεταλλευτική δομή της κοινωνίας. Η “έννομος τάξη” είναι απάνθρωπη, το Δίκαιο είναι άδικο. Η “νομιμότητα” είναι υποταγή στην εκμετάλλευση, η παραδοχή της αδικίας και η μή συμμόρφωση αντίδραση σ' αυτήν ‘ η “παράνομία” καταστροφή των εκμεταλλευτικών δομών. Η επαναστατική *βούληση* και *πράξη*, τείνει στην κατάλυση ενός συστήματος αυταρχικής ρύθμισης της κοινωνικής ζωής που κρίνεται ως απάνθρωπο και άδικο, και στην *αντικατάστασή* του μ' έναν άλλο, ριζικά διαφορετικό, κώδικα συμπεριφοράς και μ' ένα σύστημα αξιών ανθρώπινο, δίκαιο, που ν' αντιστοιχεί στις πραγματικές ανάγκες και στην ελεύθερη ανάπτυξη του συνόλου του πληθυσμού. Επομένως “εγκλήματα” προσδιορισμένα απ' αυτά τα κίνητρα, προθέσεις και στόχους αποτελούν την πιο συνεπή ίσως έμπρακτη κριτική του κοινωνικού καθεστώτος και οι “ενοχοί” πραγματώνουν μια *κατ' εξοχήν ηθική Πράξη*.

Τί συμβαίνει στην περίπτωση του λεγόμενου ο ρ γ α ν ω μ έ ν ο υ *ε γ κ λ ή μ α τ ο ς* (συμμορίες εξ επαγγέλματος εγκληματιών κλπ.); Εδώ το καίριο σημείο είναι ότι οι οργανωμένοι αυτοί σύνδεσμοι - μολονότι διέπονται από μια ηθική διαφορετική από τον επίσημο νόμο, συγκρούομενη μ' αυτόν - *δ ε ν θ έ τ ο υ ν υ π ό α μ φ ι σ β ή τ η σ η* *κατ' αρχήν* τις β *ά σ ε ι ς* της συνολικής *ε π ί σ η μ η ς* κοινωνίας, αλλά απεναντίας, ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί και παράγει αγαθά είναι η αναγκαία *π ρ ŷ*πόθεση για την ύπαρξη της δικής τους ιδιαίτερης μικρής κοινωνίας.

Μήπως και ο *πολιτικός* επαναστάτης δεν αποβλέπει κι αυτός σε τίποτ' άλλο παρά να *ενταχθεί* στην κοινωνία την οποία καταπολεμά ; Μήπως αποβλέπει σε μια μορφή κοινωνικής οργάνωσης όπου επιφυλάσσει *για τον εαυτό του το ρόλο του διευθύνοντος, του ηγέτη* ; Αυτή η άποψη θέλει να πεί εν τέλει πως η επαναστατική συνείδηση δεν είναι παρά “ιδεολογία” (με την έννοια της “*εκλογίκευσης*” – η *ε κ λ ο γ ι κ ε υ σ η* είναι η ασυνείδητη εκείνη διαδικασία που αποκρύπτει τα πραγματικά κίνητρα πράξεων και ιδεών -απωθημένα γιατί αποδοκιμάζονται- και τείνει να τα υποκαταστήσει με επινοήσεις που προσκομίζουν μια παραδεκτή εκδοχή, συνέπεια της επιθυμίας δικαιολόγησης, υπερνίκησης των εσωτερικών συγκρούσεων). Δηλαδή ότι το *κ ί ν η τ ρ ο* της κοινωνικής απελευθέρωσης είναι ένα προϊόν ασυνείδητων διεργασιών για να καλύψει τα πραγματικά, ασυνείδητα, κίνητρα, που δεν είναι καθόλου η καταστροφή του κοινωνικού συστήματος και η θεμελίωση ενός νέου ριζικά διαφορετικού, αλλά η ανομολόγητη σκοτεινή έφεση για ταύτιση, ενσωμάτωση, ολοκλήρωση, προβολή και ανάδειξη *μ έ σ α σ' α υ τ ή ν* την κοινωνία που μας *αδικεί* ή σε μια κοινωνία *ί δ ι ο υ τ ŷ*πο υ. Ο επαναστατημένος άνθρωπος, με την εξέγερσή του, μήπως απλώς αναπαράγει -

υποκατάστατα - το “οιδιπόδειο σύμπλεγμα”; Μήπως απλώς είναι νευρωτικός, ψυχοσθενής; Άλλη παραλλαγή: η επαναστατική στάση είναι ένας συνδυασμός από “θεαματικό σύμπλεγμα” και “συναίσθημα ενοχής”. Ο ήρωας πρέπει “να εκτεθεί”, με διττή έννοια: “να εκτεθεί ασπαζόμενος ευγενικές ιδέες, κάνοντας μεγαλειώδεις πράξεις άξιες θαυμασμού” και “να εκτεθεί στους κινδύνους, καταδιωκόμενος, βασανιζόμενος, σύμφωνα με τις μαζοχιστικές τάσεις αυτοτιμωρίας”.

Το “οιδιπόδειο σύμπλεγμα” και η σχετική μ' αυτό ασυνείδητη ψυχική λειτουργία, η ψυχοπαθολογία γενικά, **δεν επαρκεί** για να καλύψει το εκτεταμένο ιστορικό φαινόμενο που είναι η επαναστατική θεωρία και πράξη. Το ότι η ιστορική πείρα σχετικά με την κατάληξη όλων των επαναστάσεων να εγκαθιδρύσουν καθεστώς το ίδιο εξουσιαστικό με αυτό που καταλύσανε, το ότι πρώην “επαναστάτες” ανέλαβαν να διεκπεραιώσουν τα πιο επονεϊδιστα εκτελεστικά έργα υλικής και πνευματικής βίας, το ότι κατηγορίες “κοινωνικών αγωνιστών” όπως οι ρεφορμιστές και οι εργατοπατέρες όχι μόνο ασυνείδητα αλλά και συνειδητά δεν θέλουν την κατάργηση του υφιστάμενου καθεστώτος, γιατί αυτό είναι ο αναγκαίος ιστορικός όρος της ύπαρξής τους και του βιοπορισμού τους, το ότι τα σταλινικά κόμματα, αναλαμβάνοντας την εξουσία, εγκαθίδρυσαν τυραννικά και εκμεταλλευτικά καθεστώτα, το ότι θεωρητικές και οργανωτικές αρχές, που διέπουν ορισμένους τύπους οργανώσεις, περιλαμβάνουν “δυνάμει” την αναπαραγωγή της βασικής σχέσης που χαρακτηρίζει το υπάρχον εκμεταλλευτικό καθεστώς, δηλαδή τον διαφορισμό αποφασίζοντας και εκτελούντος, επιτάσσοντας και υποτασσομένου, αφέντη και δούλου..., όλα αυτά (και πολλά άλλα) είναι ασφαλώς αληθινά, και μπορούν, με μια έννοια, να εξηγηθούν κοινωνικο-ιστορικά. Όμως δεν μπορούν να καλύψουν να εξαντλήσουν ολόκληρο το επαναστατικό φαινόμενο.

Το να μή συλλαμβάνει κανείς παρά μια εικόνα του επαναστάτη ως ατόμου *κοινωνικά απροσάρμοστου* που τείνει προς την προσαρμογή και επιδιώκει προβολή και επιβολή από ανώμαλους, επώδυνους για τον εαυτό του και τόσο ενοχλητικούς για την καθεστηκυία τάξη δρόμους, ίσως να σημαίνει τελικά πως *αυτός ο ίδιος* δεν υπερβαίνει το κυρίαρχο μοντέλο. Εκείνο που χαρακτηρίζει, τελικά, το επαναστατικό φαινόμενο στην ουσία του είναι ότι: τα *συνεπιδήτριά* κίνητρα για την *υπέρβαση* της κατεστημένης καταπιεστικής μορφής πολιτισμού, για ριζικά καινούριους τρόπους πραγμάτωσης του ανθρώπου, η *έφεση της ελευθερίας*, η ιδέα του *αυτοκαθορισμού*, του *ανθρωπισμού*, της *αξιοπρέπειας*, είναι τα *πραγματικά* και *επαρκή* κίνητρα της επαναστατικής στάσης. Η επανάσταση είναι *ποιοτική άλμα*, αλλαγή του περιεχομένου των κοινωνικών σχέσεων. Εξετάζοντας το συναίσθημα ενοχής που συνδέεται με την αντίθεση προς το ισχύον Δίκαιο, προς τον επίσημο κώδικα κοινωνικής συμπεριφοράς, πρέπει να σημειώσουμε ότι: *πρόσθεση* για να γεννηθεί αυτό είναι το άτομο όχι απλώς να συμμορφώνεται με το μέσον του εξωτερικού καταναγκασμού, με τον φόβο της τιμωρίας, αλλά να έχει κάνει *πεπαιθωμένο* το νόμο *μέσα του* τις απαιτήσεις της κοινωνίας. Όχι απλώς να έχει παραδεχτεί την πραγματικότητα, αλλά να την έχει *εσωτερικεύσει*. Όταν ο Νόμος, οι εξωτερικοί καταναγκασμοί, έχουν γίνει πεποίθηση (το “σωστό”, το “δίκαιο”, το “ηθικό”) για το άτομο - τότε η παράβαση γεννάει συναίσθημα ενοχής.

Χαρακτηριστικό συναίσθημα για τον *επαγγελματία* παραβάτη του Νόμου δεν είναι αυτό της ενοχής, αλλά ο *φόβος της τιμωρίας*. Για τον κοινωνικό επαναστάτη δεν υπάρχουν οι ψυχολογικές προϋποθέσεις για την παραγωγή συναισθήματος ενοχής ' στην πραγματικότητα όμως, στην επαναστατική δράση είναι δυνατόν να έρθει σε σύγκρουση και με κάποιες άλλες αξίες που έχουν σημασία γι' αυτόν. Πρόκειται για *αντινομία*, απ' όπου αναφύονται αισθήματα οδυνηρά και πολύ πιο σύνθετα, συγκρούσεις: *επιδιώκοντας να δώσει ανθρώπινο σχήμα στην ύπαρξη χάνει ο ίδιος την ανθρώπινη υπόσταση...*

Κάτι ακόμη, το θέμα της *αυθαιρεσίας*: κεκαλυμμένη ή απροσχημάτιστη παράβαση των νόμων από τους ίδιους τους φορείς της εξουσίας. Το σύγχρονο *Κράτος* προφυλάσσει με ασφάλεια τους όρους της καπιταλιστικής μορφής παραγωγής κατά των όποιων προσβολών ' και το Δίκαιο που εξουσιαστικά επιτάσσει είναι η νομική έκφραση της εκμετάλλευσης και της ταξικής κυριαρχίας. Με το μονοπώλιο της υλικής βίας, την εξουσία που περιβάλλει τα όργανά του, υποχρεώνει σε νομιμόφρονη συμπεριφορά (χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι *κάθε κανόνας και νόμος είναι “ταξικός”* - αναφερόμαστε στους βασικούς θεσμούς: σχέσεις ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής, σχέσεις εργοδοτών και μισθωτών, ατομικές ελευθερίες, ανάδειξη κρατικών οργάνων κλπ.). Πώς ερμηνεύεται η παραβίαση από το Κράτος και το Παρακράτος του συντάγματος, των νόμων, του Δικαίου; Πώς να εξηγήσουμε την αυθαιρεσία και την “*κατάχρηση εξουσίας*”; *Φάκελοι, πυροβολισμοί εναντίον διαδηλωτών και απεργών, ανακρίσεις, βασανιστήρια, εξορίες, απαγωγές, κακοποιήσεις, δολοφονίες από “αγνώστους”, δίκες σκοπιμότητας, σκευωρίες, καταδίκες χωρίς αποδεικτικά στοιχεία...*

Το *Δίκαιο* καλύπτει, κρύβει τον ταξικό μεροληπτικό ρόλο του, μοιάζει απρόσωπο, αμερόληπτο. Σε αντίθεση με περιόδους κοινωνικής σταθερότητας, σε περιστάσεις αναταραχής και έντασης των κοινωνικών συγκρούσεων τα προσώπια πέφτουν: το σκηνικό αλλάζει και νόμος γίνεται η αυθαιρεσία και η στυγνή βία κατά των αντιφρονούντων. *Ο επίσημος διώκτης του “εγκληματία” βρίσκεται σε μια κρυφή συγγένεια μ' αυτόν. Συνταυτιζόμενος με την τιμωρό κοινωνία έχει την ευκαιρία να αναπτύξει τις επιθετικές τάσεις του, ανεμπόδιστα, χωρίς συναίσθημα ενοχής και φόβου, με επιτρεπόμενες, “εξψωμένες” μορφές... «Ο πιο μεγάλος κίνδυνος» για ένα επαναστατικό κίνημα είναι ακριβώς η υιοθέτηση (με οποιοδήποτε πρόσχημα) ιδεών, νοοτροπίας, κανόνων, μεθόδων και συμβόλων της καθεστηκυίας τάξης που καταπολεμά. Εάν κάτι τέτοιο συμβεί, η κατάληξη είναι η αναπαραγωγή της σχέσης κυρίαρχου - κυριαρχούμενου και αυτό που αλλάζει είναι μόνο οι μορφές της κυριαρχίας.*